

לעומתו מוקמים מכונים אקדמיים, על תקציביהם, המוני סטודנטים המתחלפים לעתים קרובות, "פרוייקטים" מפוצצים – ותוצרתם הדלה עד מאוד. והיחידים המקבלים על עצמם את הביבליוגרפיה מתוך אהבה או מתוך "שגעון" לספר, בלי שכר מובטח, בלי בטחון של פרסום החיבור, ועם מעט מאוד הערכה והוקרה בצד – הם הולכים ונעלמים. ומי יקבל על עצמו את האחריות, ליעץ לאדם צעיר שילך בדרך זו?

חסיכות גדולות במפעלו הביבליוגרפי של ג. קרסל קשורות בתנועת העבודה. גם מי שאינו רואה עצמו שייך למחנה זה, יכול לעמוד על תרומתו המקצועית של קרסל לשטח הביבליוגרפיה העברית – תרומה שהניחה יסודות בתחומים רבים ושונים ושתהא מורגשת עוד שנים רבות אחרינו.

מלכה קניאל

חוקר תולדות העתונות העברית

לציין בצער ובתמיהה שכל כותבי תולדותיו של הרצל לא נזקקו לנושא זה". בספר מובאים קטעי עתונות המשקפים הלכידוח בקרב הציבור היהודי, כלפי תכנית "מדינת־היהודים" והציונות המדינית של הרצל. הקטעים משולבים בהסבר הסיבות והרקע לתגובות השליליות ספורות הלעג ורגשי אי־האמון שליוו ראשית צעדיו של הרצל בתנועה הציונית. קרסל משכיל להציג בצורה דראמטית את המהפך ההדרגתי ביחס אל הציונות המדינית של הרצל. הלגלוג והספק נות פינו מקומם להערצה ולהפגנת אמון במנהיג הדגול. נחום סוקולוב, שקרא למתינות שקולה וישוב הדעת מפני הזיותיו של הרצל, עשה את "הצפירה" למכשיר תעמולה של הציונות המדינית. "המגיד", שהזהיר את "העוסקים בישוב א"י מלתת יד לציונים", נהיה ל"שופר הציונות המדינית" והיה לעתונם הרשמי של ציוני גליציה.

קרסל חוקר את תולדותיהם של עתוננים יהודיים וארצישראלים במשולב עם הביוגרפיה של עורכיהם. המדובר בדוד גורדון, עורך "המגיד", בנחום סוקולוב, עורך "הצפירה", "האסיף", "העולם", בשמעון לזר, עורך "המצפה", בישׁ ראל דב פרומקין עורך "החבצלת", ביואל משה סלומון עורך "יהודה וירושלים" ובאברהם משה לונץ, עורך "ירושלים" ולוח "ארץ־ישראל".

ג. קרסל, חוקרה של העתונות העברית, מעלה ספור תולדותיה על רקע תהליכים לאומיים, חברתיים, תרבותיים והיסטוריים בעם ישראל, בתנועה הציונית וב"שוב היהודי בא". במאמר שכתב לאחרונה, לזכרו של א.ר. מלאכי ("מאזנים", תמוז תש"ס) מציין קרסל: "מן המפורסמות הוא שכל עתון וכל גליון שבו הם היסטוריה שוטפת, לא אובייקטיבית כמובן, אך דווקא משום כך עדות היא העתונות לחיים היהודיים תוססים". התייחסות זו לאופי של העתונות, באה לידי ביטוי בבחירת נושאי מחקריו ואורך כתיבתם.

בעבודתו "ארץ־ישראל באספקלריה של העתונות העברית" ("ארשת", ב, תש"ך) מעלה קרסל חשיבותו של כינוס חומר זה לצרכי חקר ארץ־ישראל. לדעתו, משקפים הכתבות והמכתבים של יושבי הארץ אל עתוני חוץ־לארץ, את ההווה הארצישראלי, ואת למרות שהיו שזורים במליצות ובדברי תחנונים עקב הנסיבות.

בספרו "ראשית צעדי הרצל באספקלריה של העתונות העברית בגולה", מתוארת בצורה מרתקת ביותר ההיאבקות בהרצל, כפי שהשתקפה בשלושת העתונים העבריים בגולה: "המגיד", "המליץ" ו"הצפירה". אף כאן, באחת מהערותיו למאמר, מביע קרסל התייחסותו המוכרת לעתונות כאל מקור היסטורי: "יש

אִישִׁים אֱלֹהִים הַטְּבִיעוּ חוֹתָמָם עַל הָעֵתוֹנוֹת שֶׁאֵין תָּם עֵרְכוֹ, בְּמִידָה כְּזוֹ עַד שְׁגָלוֹנוֹתֵיהֶם אֵינֶם רַק פְּרִשּׁוֹת בְּתוֹלְדוֹת הַיִּשׁוּב הָעֵבֶרִי, אֹחַ הַחֲבֵרָה הַיְּהוּדִית וְהַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית, אֲלָא מִקְפָּלִים בְּתוֹרָתָם כִּם גַּם אֶת מַעְגְּלֵי חַיּוֹ שֶׁל הָעוֹרֵךְ. מִחֻקִּים אֱלֹהִים נִכְתְּבוּ כְּמִבּוֹאוֹת לְכַתְּבֵיהֶם אֹחַ לְאִסּוּפֵת גְּלוּיוֹת עֵתוֹנִים שֶׁל הָאִישִׁים הַמְּכֻרָם, וְהֵם מֵהוּיִם פְּרָקִים חֲשׁוּבִים וְרַשְׁוֹנִיִּים בְּתוֹלְדוֹת הָעֵתוֹנוֹת הַיְּהוּדִית וְהָאִרְצִי־יִשְׂרָאֵלִית. אֲמֵנָה, הֵם מוֹגֵדִים כְּמִבּוֹאוֹת, אֲךָ לְכָל אֶחָד מֵהֶם זְכוּת קִיּוֹם כְּמַחֲקֵר עֲצָמָי מִבְּחִינָה אִיכּוֹתִית וְכְמוֹתִית כְּאַחֵד.

כְּאַמּוֹר, תּוֹלְדוֹת חַיּוֹ שֶׁל עוֹרֵךְ עֵתוֹן הֵן חֵלֶק בְּלִת־יִנְפָּר מִתּוֹלְדוֹת עֵתוֹנוֹ, וְכָל חוֹקֵר וּמַעֲיִין מְגַלֵּה עֵנָן בְּדַמּוֹת שְׂמֵאחֻרֵי הָעֵתוֹן וְלֹא רַק לְצוּרֵי רֶךְ חוֹמֵר־רֶקֶע וְלַהֲבָנָה עֵמוּקָה יוֹתֵר שֶׁל הַנוֹשָׂא. בְּמִבּוֹא לְכַרֵּךְ ג' שֶׁל כְּתָבֵי נַחֻם סוֹקוֹלוֹב, שְׂאוֹתָם עֵרֶךְ קֶרֶסֶל ("הַצֹּפֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל", ע' 11–97), מוֹבָאֵת סִקְרִיהַ בִּיּוֹגְרָפִית: "נַחֻם סוֹקוֹלוֹב, דִּרְכּוֹ וּפְעָלָיו". מִחֻקֵּר זֶה לֹא נִתְּכּוֹן לְעִסּוּק בַּחֲקֵר שִׁטְתֵּי שֶׁל תּוֹלְדוֹת עֵתוֹנֵי נַחֻם סוֹקוֹלוֹב, אֲךָ יֵשׁ בּוֹ פְּרִטִּים רַבִּי עֵנָן בּוֹשָׂא, הוֹאִיל וּמְדוּבָר בְּאִדָּם שֶׁקֶרֶב ל־50 שָׁנָה פִּעַל בִּ"הַצִּפְרִיהַ" אִם כְּמִש־תִּתֵּן וְאִם כְּעוֹרֵךְ, שֶׁיִּסְדֵּר וְעֵרֶךְ אֶת "הָאִסִּיף", שֶׁנִּתְּנָה סְפֻרֹת־יִמְדֵּעִי, וְאֵת "הָעוֹלָם", בְּטֶאֱנוּהַ הַרְשָׁמִי שֶׁל הַסִּתְּדוּרֹת הַצִּיּוֹנִית הָעוֹלָמִית, וְעוֹד. קֶרֶסֶל מַעֲלָה בְּבִהֲרִית אֶת צִבְיוֹנוֹ הָרַעִיוֹנִי שֶׁל חִידוּשׁוֹ וּבִיסוּסוֹ שֶׁל הַיִּשׁוּב הַיְּהוּדִי בְּאַרְץ־יִשְׂרָאֵל.

כְּחֹמֶר־רֶקֶע לְהַבֵּן נִסְיֹנוֹת הַיּוּסוּד שֶׁל הַעִיר תּוֹן "יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם" סוֹקֵר ג. קֶרֶסֶל פִּרְקִים בְּתוֹלְדוֹת "הַלְּבָנוֹן" ו"הַחֲבַצְלֵת", וּבִיתֵּר פִּירוּט מוֹעֵלָה נוֹשָׂא זֶה בְּחִיבּוֹר שֶׁהוֹקֵדֵשׁ כּוֹלֵל לִשְׁנֵי עֵתוֹנִים אֱלֹהִים ("הַלְּבָנוֹן" ו"הַחֲבַצְלֵת", "עֵרְכִים", הוֹצָאֵת רֶאֱוִי מִסֵּי יְרוּשָׁלַיִם תש"ז). מִכָּל הָאִמּוֹר לַעֲלֵל מִתְּבַרֵּר לָנוּ: אֶת דִּרְכּוֹ שֶׁל קֶרֶסֶל בַּחֲקֵר תּוֹלְדוֹת הָעֵתוֹנוֹת מִדְּרִיכָה הַשְׁקֵפָתוֹ, שֶׁ"חֻקֵּר הָעֵתוֹנוֹת מִצְדִּיק רִאשִׁית, יִדְעָה מוֹבֵהֶקֶת לֹא רַק בְּנִעֻשָׁה בַּעֲתוֹן הַמְּסוּסִים הַמְּשַׁמֵּשׁ כְּנוֹשָׂא הַמַּחֲקֵר, כָּל עֵתוֹן קָשׁוֹר בְּאַלְפֵי יָמִים בְּתוֹלְדוֹת רַעְהוֹ וְאִי אֵתָּה יְכוֹל לְרַדֵּת לְעַמְקֵי תּוֹלְדוֹתָיו שֶׁל עֵתוֹן זֶה אֹחַ כְּתָב עֵת זֶה בְּלִי יִדְעֵת הָאֲחֵר וְהָאֲחֵרִים" ("סִתְרֵי סֵפֶר וְסוֹפֶר", ע' 130). בְּצוּרָה נִרְחַבְתָּ וּמִקִּיפָה בָּאָה הַשְׁקָפָה זֹאת לִידֵי בִּיטוּי בְּסִפְרוֹ הַגְּדוֹל "תּוֹלְדוֹת הָעֵתוֹנוֹת הָעֵבֶרִית בְּאַרְץ־יִשְׂרָאֵל" (הַסִּפְרִיהַ הַצִּיּוֹנִית, יְרוּשָׁלַיִם, תשכ"ד). בְּפִתַח הַסֵּפֶר מַעֲלָה קֶרֶסֶל בְּצוּרָה תְּמַצִּיתִית וּמִלֵּאֵת תּוֹכֵן אֶת תּוֹלְדוֹתֶיהָ שֶׁל הָעֵתוֹנוֹת הָעֵבֶרִית בְּגוֹלָה, בְּמֵאָה הִ"ט. פִּתִּיחָה זֹאת הִיא חוֹמֶר־רֶקֶע לְהַסְבִּיר הַיּוּצָרוֹתָהּ, וּלְתִיאּוֹר אֹפִיָּה שֶׁל הָעֵתוֹנוֹת הָעֵבֶרִית בְּאַרְץ־יִשְׂרָאֵל. קֶרֶסֶל מְדַגִּישׁ בְּקֻטֵּעַ פִּתִּיחָה זֶה אֶת הַהֲבִדָּלִים שֶׁבֵּין אֹפִיָּה שֶׁל עֵתוֹנוֹת

ח' לֹא לֹא שֶׁל הָעֵתוֹנוֹת הָאִרְצִי־יִשְׂרָאֵלִית וְאֵת הַקֶּשֶׁר שֶׁקִּיּוּמוֹ עֵתוֹנִים אֱלֹהִים עִם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל ע"י פְּרִסּוֹם כְּתוּבֹת שְׁנוּשָׂא: אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וַיִּיּוֹשְׁבָהּ. פְּרָקִי הַסֵּפֶר עֲרוּכִים בְּצוּרָה כְּרוֹנוֹלוֹגִית. הַתְּקוּפָה הָרַשׁוּנָה בְּתוֹלְדוֹת הָעֵתוֹנוֹת הָעֵבֶרִית בְּאַרְץ־יִשְׂרָאֵל הִיא תְּקוּפַת פְּעִילוֹתָהּ שֶׁל עֵתוֹנוֹת הַיִּשׁוּב הַיִּשְׁרָאֵלִי שֶׁאֲפִיּוּנֵיהֶם הֵם: מִהֲפִכּוֹת, מִרְדּוּת וּרְצוֹן לִשְׁעִיּוּיִם. הַתְּקוּפָה הַשְּׁנִיָּה הִיטָה זֶה שֶׁל עֵתוֹנוֹת בְּיִהוּדָה. עֵתוֹנוֹת זֶה עוֹדֵרָה בְּרִאשִׁיתָהּ הַתְּלַהּבוֹת מְרֻבָּה בְּקֶרֶב חוּגֵי חוֹבְבֵי צִיּוֹן שֶׁרָאוּ בָּהּ אֹחַת מְבַשֵּׁר לַיִּשׁוּב הַחֲדָשׁ, הֵן בְּתוֹכָן וְהֵן בְּסַגּוֹן הַלְּשׁוֹרִי נִי הַמְּשׁוֹחֵר מִמְּלִיצוֹת. אֲךָ בְּמִרְצָתָהּ הַשְּׁנִיָּה הִנֵּה חֵיל הָעֵתוֹן אֲכֻזָּה לְתוֹמְכָיו הֵן בְּשֵׁל צִבְיוֹנוֹ הָרַעִיוֹנִי – יַחַס אֹהֵד לְפִקִּידוֹת הַבְּאֵרוֹן וְתַמְכִּיכָהּ בְּתַכְנוּת אֹגְאָנָה – וְהֵן בְּשֵׁל יִרְדַּת רַמְתּוֹ הַפּוֹבְלִיצִיסְטִית. הָעֵתוֹנוֹת שֶׁל בְּיִהוּדָה מְכוּנוֹת בְּלַגְלוֹג ע"י דְּרִיאוֹנוֹב "עֵתוֹנוֹת בֵּית בְּיִהוּדָה", שֶׁכֵּן, הוֹאִיל וּבְיִהוּדָה הִיטָה טְרוֹד בְּמַפְעָלוֹ הַלְּשׁוֹרִי נִי, וְטָלוּ אִשְׁתּוֹ וּבְנוּ חֵלֶק פְּעִיל בְּעִרְכָּתָהּ הָעֵתוֹן וְהֵם הַפְּכוּהוֹ לְכִל־בִּיטוּי קָלִיל הַמְּכִיל מְדוּר אֹפִיָּה נָה, רֹמָאנִים צִרְפִּיתִים מְתוֹרְגָמִים בְּהַמְשָׁכִים וּקְתָבוֹת סִנְסַצִּיּוֹנִית מִלֵּאֵת הַפְּרִזָּה פִּתְּטִית, פְּרִי עֵטוֹ שֶׁל אִיתְמֵר בְּיָאֵבִי. קֶרֶסֶל מַעֲבִיר אֶת כָּל הַתּוֹפְעוֹת הַלָּלוֹ תַּחַת שֶׁבֶט בִּיקוּרָתוֹ וְקִשָּׁה שֶׁלֹּא לַחוֹשׁ הַסִּתְּיָגוֹתָיו מֵהֵן.

כְּנִיגוֹד מוֹחֵלֵל לְעֵתוֹנוֹת בְּיִהוּדָה מְצִיג קֶרֶסֶל "הַצִּפְרִיהַ" וְהַתְּמִירוֹת שֶׁחָלוּ בּוֹ בְּמִשְׁךְ שְׁנוֹת קִיּוּמוֹ הָרַבּוֹת, וְהוּא עוֹשֶׂה זֹאת עֲלִידֵי הַדְּגִשָּׁתָהּ הַמֵּאֲמָרִים שֶׁפּוֹרְסָמוֹ כְּתוּבָה לְאִירוֹעִים בְּעֵלֵי חֲשִׁיבוֹת מִיּוֹחֲדָת בְּעוֹלָם הַיְּהוּדִי (בְּכַתְּבֵי־הַעֵת "יְהוּדוֹת פּוֹלִין", פִּירְסָם קֶרֶסֶל שְׁנֵי פְּרָקִים מִמֵּחַ קֶרֶסֶל שְׁנוּשָׂא: תּוֹלְדוֹת "הַצִּפְרִיהַ"). פְּרָקִים חֲשִׁירִים בֵּים בְּתוֹלְדוֹתָיו שֶׁל עֵתוֹן הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית "הָעוֹלָם" נִכְלָלִים ג' בְּסִקְרִיהַ הַנִּי, לְחֵלֶל מֵהַצִּיּוֹן גַּת הָרֶקֶע לְהַיּוּסוּדוֹ וּתִיאּוֹר גְּלָגְלוֹלִי עַל רֶקֶע הַהִתְרַחֲשׁוּיּוֹת בְּחַיֵּי סוֹקוֹלוֹב וּבְתוּנֵעָה הַצִּיּוֹנִית, עַד לְהַעֲבֵרָתוֹ לְיְרוּשָׁלַיִם וּסְגִירָתוֹ. בְּכָל פְּרָק וּפְרָק שֶׁל מַחֲקֵר זֶה חֲשִׁים אֲנוּ בְּרַגְשֵׁי הָעֲרִצָּתָהּ שֶׁל הַמַּחֲבֵר כְּלָפִי הָאִישִׁיּוֹת רַב־תְּהַכְשִׁירוֹנוֹת וְהַפְּעָלִים, שְׁעִלִּיהַ כְּתָב וְאֵת כְּתָבִיהַ עֵרֶךְ. מְעוֹרְבוֹתוֹ הָרַגְשִׁית שֶׁל קֶרֶסֶל בְּנוֹשָׂא מַחֲקִירֵי הִיא קְרִיאִיפּוֹן בְּרוּר לְאוֹרָחָ כְּתִיבָתוֹ וְהִיא אֶחָד הַגּוֹרָמִים הַמַּעֲנִיקִים לָהֶם חַיּוֹת, דְּרָאמָטִיּוֹת וְעֵנָן.

בְּמִבּוֹא לִ"עַל הַמַּצְפָּה", שֶׁהוּא מְבַחֵר מֵאֲמָרֵי שֶׁל שְׁמַעוֹן מִנַּחֵם לוֹר שֶׁנִּתְּפָרְסָמוֹ בַּעֲתוֹנוֹ "הַמַּצִּי" פֶּה" בְּשָׁנִים תרס"ד–תרפ"ב, מַעֲלָה קֶרֶסֶל בְּצוּרָה רַבָּה עֵנָן אֶת פְּרִשְׁתַּת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם הַסְּעוּרָתָהּ שֶׁל הָעֵתוֹן וְעוֹרְכוֹ ("עַל הַמַּצְפָּה", מוֹסֵד הָרֶב קוֹק, יִלִּים תשכ"ט). קֶרֶסֶל מַעֲמִידָנוֹ עַל חֲשִׁיבוֹת מַגְמַתָּהּ שֶׁל הָעֵתוֹן הַמְּשַׁקֶּפֶת, בֵּין הַשָּׂאֵר, גַּם אֶת

מעמד העתונות היהודית ברוסיה על רקע משטר הנגישות של הצאר, לעומת הסובלנות והחופש התרבותי בגליציה, מקום הופעת "המצפה". הוא סוקר את גליונות "המצפה" שנה לאחר שנה, על כל מגוון הנושאים שהכילו, ומסקירתו מתקבלת תמונה רחבת-קמדים של כל ההתרחשויות בעלות המשמעות בעולם היהודי באותן שנים סוערות; ההתנגדות לתכנית אוגאני; מהפכת "התור-כים הצעירים" והשפעתה על הציונות וישוב א"י; ההתנגדות הערבית לישוב היהודי בארץ-ישראל ועוד. קרסל מבליט ארוע מסוים בתולדות העתון: המלחמה נגד המתבוללים בבחירות 1911 לפארלאמנט ומציין כי "המצפה" של אותה תקופה משמש ציון-דרך בתולדות יהודי גליציה ובתולדות העתונות העברית. כן הוא מוסיף, שמעטים היו הגילויים בעתונות העברית דאז שניתן להשוותם לכושר התגובה ולסיקור העיתונאי של עורך "המצפה". אופניית לקרסל היא הביקורת המושמעת במחקר זה נגד ההיסטוריונים של התנועה הציונית בגליציה, המתעלמים מחשיבות "המצפה" עתון "המזרח-חי" בגליציה, כמקור היסטורי.

מול חקר שיטתי של עתון יהודי שהופיע בגולה, יש להציג מחקר הבנוי לפי אותה צורה, באותו פירוט, והמציג כקודמו תמונה ברורה ומרתקת של אישיות ומפעל חייה על רקע אירועי תקופת פעילותה, אבל בארץ-ישראל. כותב המונוגרפיה משהק את שלושת נושאים: ישראל דב פרומקין, בעל "החבצלת" ואיש ירושלים (מבחר כתבי יד. פרומקין ערוכים בצי-רוף הערות ומבוא מאת ג. קרסל, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשי"ד). קרסל ממצה במשפט אחד שיטת כתיבתו של המחקר ומסדרתו: "פרקי החבצלת הם פרקי פרומקין ושניהם יחד פרקי ישוב ופרקי תקופה נשכחים שנשא בקרבם את כל גרעיני התסיסה שהביאונו עד הלום". קרסל מתאר את צעדיו המהססים של העתון בראשי-תו ומציין שפרומקין הוצרך למלא תפקיד של שד"ר לשם ביסוס עתונו ופרסומו בחו"ל, תופ-עה המשקפת את הקשיים החמריים שמיררו חייהם של עורכי עתונים ומייסדיהם. מוצגים לפנינו רבדי המבנה הסוער של החברה הירושל-מית, שכתבי-העת "החבצלת" שימש לחלק מהם במה להפצת רעיונותיהם ולאחרים – מקור לפולמוס ולהתנגדות חריפה.

לאחר ש"הלבנון", כלי מבטאם של האשכנזים – הפרושים ממתנגדי "החבצלת" – הועבר לפאריז, נותרו הללו ללא במה ו"החבצלת" היה העתון היחיד שהתמיד להופיע בירושלים. מצב

זה המריץ את יואל משה סלומון, עמיתו של בריל עורך "הלבנון", לייסד בירושלים עתון חדש: "יהודה וירושלים". קרסל ההדיר עתון זה שהופיע במשך שנה וארבעה חודשים והוציאו במלואו בצידוף הערות, פיענוח ר"ת, מפתח עננים ושמות. השינוי היחיד הוא סידורו לפי נושאים. קרסל מציין שלא "שונה קוצו של יוד אעפ"י שקשה למצוא ריע לעתון זה בשיבושיו הלשוניים והסגנוניים, אפילו בימים ההם". המ-בוא לעתון הוא פרשת תולדותיו ותולדות עורכו שהגשים את אשר הטיף לו, בגופו, וסיים הופעת עתונו בהכרזה החגיגית: "עזובי אז את מלאכת מכתב העת יהודה וירושלים כי מתקו לי רגבי המעשה מאלפי דברים ונאומים רבים". וידוע חלקו של יואל משה סלומון בייסוד פתח-תקנה. בראשית המבוא מאפיין קרסל את העתונות הארצישראלית כולה בכך, שהיא נוצרה מתוך צרכי חיים וקיומה היה ענין חיוני לישוב היהודי בארץ-ישראל. עתונות זו שנוצרה באווירת התסיסה בישוב הירושלמי בראשית שנות הש-שים למאה ה"ט, היתה המכשיר העיקרי שבאמצעותו ביטאו אנשי הזרמים השונים את רעיונותיהם, מגמותיהם ודו-שיהם. אך על אף ההתנצחויות וההתפלמסויות בין עורכי העתונים חשוב להדגיש, שכל חלוצי העתונות העברית בארץ-ישראל היו מאוחדים במטרה האחת:

את העתונות של אנשי העלייה השנייה, העובדת והבעל-ביתית כאחת. הוא דן בנושא זה בהרחבה גם במחקרו על "הפועל הצעיר" ("אסופות" 4, 5). זוהי תקופה שלישית בתולדות העתונות העברית בארץ-ישראל. עתוניה מאופיינים בכך שהם עתוני תנועות הפועלים המוגדרים מבחינה חברתית. בפרק זה סוקר ומעריך קרסל תולדותיהם של "הפועל הצעיר", "העומר", ו"האחדות" על עורכיהם ומשתתפיהם שהם מגדולי המעשה והרוח בישוב. בתקופה זו מוע-תק גם מרכז העתונות העברית מירושלים ליפו, פעולה המשקפת התחוללו בישוב היהודי, וביניהם ירידת מעמדה של ירושלים לעומת עליית קרנה של יפו. במחקרו על עתונות תנועת הפועלים ניכרת מעורבותו הרגשית של קרסל החוקר, שהוא גם איש התנועה הציונית ותנועת העבודה בכל רמ"ח אבריו. פרקו החמישי של הספר פותח בתיאור תקופה חדשה בתולדות הישוב העברי: הצהרת בלפור והחלת השלטון הבריטי על ארץ-ישראל. בשתי העובדות – ישוב יהודי יציב ועברית כלשון טבעית ורשמית – רואה קרסל גורמי יסוד להתפתחות העתידה של העתונות. פרק זה עוסק בסיפור תולדותיהם של

שלא נהא מחפשים כל אחד בפני עצמו אותו חומר". קרסל פירסם גם מפתחות ל"אחדות" ("אסופות", 7) ול"קונטרס" ("אסופות", 11) שאף הם בטאונים של תנועת הפועלים.

כלי־עזר ממדרגה ראשונה יש לראות בשימת העתונים העבריים מראשית הופעתם ועד שנות ה־70, המופיעה בכרך הראשון של האנציקלופד־דיה יודאיקה. עבודת־כינוס זו מכילה כותרו של כתב־העת, תדירותו, תאריכי ייסודו וסגירתו (אם פסק להופיע) וצביונו הרעיוני. עם פרסומה, סקר קרסל נסיונות קודמים לרישום העתונות העברית בעולם ("סתרי ספר וסופר", עמ' 9). אותם נסיונות־רישום משמשים לא רק בסיס לרשימתו הנוכחית, אלא יש לראותם גם כמקור רב־חשיבות להכרת מצבה של העתונות העברית בתקופת פרסומן. קרסל סוקרם אחד לאחד, משבח מעלותיהם, מבקר ליקוייהם ומדגיש הקשיים בהם נתקלו הוא וקודמיו בבואם לערוך רשימותיהם.

במסגרת כלי־העזר וההדרכה שפירסם הופיע בשנת 1979 ספרו "מדריך לעתונות העברית" (בלשון האנגלית). הספר מכיל מבוא וסקירות היסטוריות קצרות ומקיפות על עתונות עברית שהופיעה בארץ ובעולם, שצולמה בזיכרון ע"י חברה שווייצרית, העוסקת בין השאר, בצילומי זיכרון של אוצרות־תרבות יהודיים.

במבוא לספר "תולדות העתונות העברית בארץ־ישראל" כתב מיכאל אסף: "זכתה העתוֹנוּת העברית וקם גואל לתולדותיה – היסטוריון חרוץ הרואה למעמקים". עושר מחקריו בנושא הנדון, אונח־כתביתו המרתק וכושר הניתוח המתגלה בהם מצדיקים הענקת תואר זה לג. קרסל.

"הארץ" ו"דואר היום" הכלליים באופנים. לב־סוף, בפרק הששי, מועלות תולדותיהם של העתונים המייצגים זרמים מדיניים ורעיוניים ביישוב שלפני הקמת המדינה ועד ימינו: "דבר", "הבוקר", "הצופה", "על המשמר", "קול העם" ועוד. שני פרקים אלו הם המקור היחיד, המרכז תולדותיה של עתונות זו. תמציתו של ספר מעולה ומרתק זה מובאת בערך עתונות עברית בכרך הששי של האנציקלופדיה העברית ובכרך השנים־עשר של אנציקלופדיה יודאיקה בלשון האנגלית. פָּעֵלוֹ של ג. קרסל בתחום חקר העתוֹנוּת כולל גם פרסומים של כלי־עזר חיוניים והכרחיים, כגון: מפתחות לכתב־העת, רשימת העתונים העבריים ברחבי העולם ועוד. במאמרו "מפתח לחמישים שנות היסטוריה" ("סתרי ספר וסופר", עמ' 82–86), מסביר קרסל מה הניעהו לעסוק בעריכת המפתח ל"הפועל הצעיר". זהו הראשון בעתוני תנועת העבודה, שהר פיע ברציפות במשך ששים ושלוש שנים (בהפסקה בימי מלחח"ע הראשונה), מ־1907, בתקופה רצופת אירועים גורליים לעם היהודי בארצו ובגולה. מה הניעהו לעסוק בעריכת המפתח ל"הפועל הצעיר". זהו הראשון בעתוני תנועת העבודה, שהופיע ברציפות במשך ששים ושלוש שנים (בהפסקה בימי מלחח"ע הראשוֹנָה), מ־1907, בתקופה רצופת אירועים גורליים לעם היהודי בארצו ובגולה. קרסל מסביר שלצוֹרֶךְ מחקריו בתחומים שונים נדרש כמעט תמיד לעתון זה. לכן חש צורך להגיש לרבים את פרקי ההיסטוריה היהודית הגנוזים בו, בצורת מפתח. במאמרו זה הוא מביע את השקפתו הכללית על מפתח לכתב־העת ומכנה עבודה זו: "הצלת פיוורו התרבותי לתועלת הרבים – – – כדי